

**Галина Козлакова,**  
доктор педагогічних наук, професор,  
дійсний член АМСКП «Полісся»,  
ORCID ID 0000 0002 9393 8638,  
galina\_158@ukr.net

## **ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ВИПУСКНИКІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ ДО ОНОВЛЕНИХ ПРОПОЗИЦІЙ СУЧАСНОГО РИНКУ ПРАЦІ**

*Статтю присвячено обговоренню основних проблем професійної підготовки й подальшого працевлаштування випускників вищої школи (бакалаврів, магістрантів) на ринку праці в Україні та європейських держав. Надано характеристику деяких робітничих професій, що потребують кваліфікації бакалавра. Згадується система працевлаштування випускників технікумів та інститутів у радянські часи. Доводиться доцільність навчальної, виробничої та переддипломної практики для встановлення зв'язків майбутніх випускників з представниками підприємств. Пропонується обговорення властивостей новітніх професій типу кризисний менеджер, блогер, фрилансер тощо. Наведено умови професійної підготовки випускників університетів до успішного пошуку першого місця праці в сучасних умовах інтеграції освітніх та промислових систем.*

**Ключові слова:** ринок праці, випускники вищої школи, новітні професії, професійна підготовка, інтеграція освітніх систем, умови успішного працевлаштування.

### **Галина Козлакова. Профессиональная подготовка выпускников высшей школы к обновлению предложений современного рынка труда**

*Статья посвящена обсуждению проблем профессиональной подготовки и дальнейшего трудоустройства выпускников высшей школы (бакалавров, магистров) на рынке труда в Украине и европейских стран. Дана характеристика некоторых рабочих профессий, которые требуют квалификации бакалавра. Упоминается система трудоустройства выпускников техникумов и институтов в советские времена. Доказана целесообразность учебной, производственной и преддипломной практик для установления контактов будущих выпускников и представителей предприятий. Предлагается обсуждение новейших профессий типа кризисный менеджер, блогер, фрилансер и др. Описаны условия профессиональной подготовки выпускников университетов к успешному поиску первого места работы в современных условиях интеграции образовательных и промышленных систем.*

**Ключевые слова:** рынок труда, выпускники высшей школы, новейшие профессии, профессиональная подготовка, интеграция образовательных систем, условия успешного трудоустройства.

### **Galyna Kozlakova. Professional training of higher schools postgraduates to renewing propositions of modern work market**

*An article is devoted to discussion of problem professional training and further workplaces of higher schools postgraduates. This is very actual problem in times of renewing of propositions of modern enterprises, business firms, institutions and other places of future work of bachelors and masters. Really these are different propositions and conditions of work in Ukraine and Europe. So we decided to remember about technologies of treatments with enterprises and postgraduates that had place in soviet times. Each postgraduate must work two or three years and must get a flat for his family and financial support for transfer to a place of work. It was a technology of resolve problems of both sides – a new personal for employers and a first work place for students youth. We propose to return to educational plans of universities different kinds of practices – educational, industrial, pedagogical and scientific. These are good forms of employers and students contacts for future collaboration. Some new professions for future bachelors and masters are represented such as crisis manager, blogger, freelancer so on. They are described several professional offers for successful work in modern changing society. As a recommendation*

for postgraduates it is proposed to study foreign language, to study computer professional systems and to develop driving skills for successful work and science carrier.

**Key words:** work market, postgraduates, higher school, new professions, professional training, integration of educational systems, successful employment.

**Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями.** Основні проблеми професійної підготовки студентів старших курсів університетів до активної діяльності в реальних умовах промислових підприємств та бізнесових установ постійно обговорюються на міжнародних науково-практичних конференціях в останні роки, зокрема тих, що організує громадська академія «Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки «Полісся» (АМСКП).

У роботі цих конференцій беруть участь студенти, викладачі, професори Житомирського державного університету імені Івана Франка та інших університетів України. Інформацію про тематику цих конференцій та видані збірники наукових праць, зокрема здійснені за участю Інституту модернізації змісту освіти Міністерства освіти і науки України «Проблеми освіти», «Нові технології навчання» тощо можна знайти на сайтах згаданих установ.

Ця тематика стає більш актуальною в сучасних умовах швидких темпів зростання новітніх технологій та інноваційних змін у суспільстві, пов'язаних з інтеграцією європейських освітніх і промислових систем, виявленням нових особистісних і кваліфікаційних вимог до персоналу та складу стратегічних завдань, що їх необхідно вирішувати бізнесовим корпораціям і науковим колективам.

Дискусії про те, на кого навчатися, щоб було престижно працювати й достатньо забезпечувати існування своєї родини ведуться з давніх часів, наприклад, у роботі [5] відомий російський поет запитує «Ким бути?», згадує та характеризує декілька професій, але завершує знайомство мудрою фразою «Все работы хороши, выбирай на вкус!» Тобто основи професійної орієнтації необхідно розпочинати в дитинстві, серед молодших школярів, а потім випускників середньої школи, а далі серед майбутніх бакалаврів і магістрів в університеті, щоб мати відповіді на всі запитання, що постають перед кожним поколінням, та бути готовими до зустрічі з вимогами, котрі висуває доросле життя.

Європейські та глобальні інтеграційні процеси торкнулися як освітніх систем, так і пропозицій ринків праці, що сприяло появі нових професій, які поки що не передбачені у відомих з радянських часів документах Міністерства праці [1] та не мають відповідних навчальних програм в університетах та інститутах післядипломної освіти.

На наш погляд, урахування досвіду першого працевлаштування успішних випускників радянської вищої школи, організації роботи налагодженої системи розподілу молодих спеціалістів може бути корисним і зараз. Автор роботи [6] розповідає про 100 нових професій, що з'явилися за останні роки, наявність яких не можна ігнорувати при проектуванні нових навчальних установ і створенні нових бізнес-проектів.

**Мета статті.** Обговоренню названих вище проблем та пошуку напрямів їх розв'язання присвячено цю статтю, деякі положення якої можуть бути дискусійними, але корисними щодо мотивації до навчання й перенавчання студентської молоді упродовж життя.

**Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів.**

**1. Важливість першого місця праці** для випускника університету.

Відповідно до визначеного плану представлення цієї теми автору цікаво розглянути організаційні, мотиваційні та перспективні аспекти наслідків обрання або призначення випускника вищої школи до першого місця праці. Спираючись на власний досвід, пропонуємо історичний екскурс до другої половини ХХ століття, коли на теренах країни існували суворі правила розподілу випускників за державним призначенням.

Автору статті все це відомо з власного досвіду, оскільки після закінчення з дипломом з відзнакою Іванівського енергетичного технікуму (місто Іваново, Російська Федерація) довелося поїхати за призначенням у місто Дніпродзержинськ Дніпропетровської області. Досвід роботи на одному з підприємств упродовж року знадобився в майбутньому при вступі до Дніпропетровського державного університету. Але треба згадати, що на першому місці роботи мене забезпечили житлом у комфортному гуртожитку та ще перед виїздом видали певну суму грошей як «підйомні». За них прийшлося звітувати до бухгалтерії підприємства, і це був перший досвід підзвітності за витрачені державні кошти на відрядження. Треба зазначити, що до мене була постійна увага керівництва заводу, а на весні навіть пропонували одержання окремої квартири.

Звісно, що цей факт можливо затримав би мене в цьому місці, але в нас були інші плани, а саме – навчання в університеті.

Закінчення через п'ять років Дніпропетровського державного університету на початку 70-х років збіглося з організацією Обчислювального центру Держплану УРСР та створенням аналогічних структур в інших установах міста Києва. Начальники відділів кадрів цих установ відвідували кращі університети, де зустрічалися з кращими випускниками, пропонували цікаву роботу. Диплом з відзнакою механіко-математичного факультету допоміг нам (мені разом із сином) одержати направлення на першу роботу до названого Обчислювального центру. На жаль, тоді він ще не був науково-дослідною установою, тому для вступу в аспірантуру довелося шукати інший інститут. Проте документ із зобов'язанням надати житло в Києві та «підйомні» на час влаштування в столиці мені забезпечила держава.

Отже, випускник вищого навчального закладу на той час мав соціальні гарантії щодо першого місця роботи. Але що означає в мотиваційному плані переїзд в інше місце та навіть в іншу країну для молодої людини? Це велика вірогідність того, що ця людина, зокрема дівчина, тут і залишиться, бо прийшов час до серйозних стосунків, створення власної сім'ї, піклування про виховання дітей тощо. Серед моїх однокурсників з обох навчальних закладів майже 75% повернулися додому, а інші – залишилися на все життя за своїм першим місцем роботи, щоб постійно відповідати на запитання «Як ви тут опинилися?» Можливо, мій досвід застереже сучасних випускників університетів від переїзду в далекі краї, оскільки це вимагає додаткових зусиль та міцності духу в здійсненні наступних життєвих планів.

## ***2. Навчальні практики як передумова професійної орієнтації.***

До історичних передумов успішного працевлаштування випускників вищої школи необхідно віднести наявність навчальних і виробничих практик у програмах підготовки бакалаврів і магістрів. Наш досвід керівництва студентами під час проходження виробничих практик на чинних підприємствах дозволяє стверджувати про обов'язковість такої перевірки студентів на вірність обраній при вступі до університету професії та доцільності продовження навчання за нею. Відомі непоодинокі випадки, коли після першої практики, перших років навчання студенти змінювали свою спеціальність, переводилися на інші факультети або в інші інститути. Це одна з причин того, що зі складу групи у 25 осіб на першому курсі на старших курсах залишаються 20 випускників і менше.

У 80-ті роки в НТУУ «Київський політехнічний інститут» (КПІ) організацією студентських практик займався окремий підрозділ – відділ практики; а на кожній кафедрі був призначений викладач, відповідальний за виконання програми практик на всіх курсах. Той самий викладач відповідав за організацію зустрічі студентів з майбутніми роботодавцями приблизно за півроку до одержання диплому та підписання відповідних документів у присутності керівництва кафедри. Необхідну роз'яснювальну роботу серед студентів проводили викладачі-куратори студентських груп.

Перша практика після першого курсу мала ознайомчий характер і найчастіше проводилася в навчально-наукових лабораторіях кафедри або факультету. За результатом навчальної практики студенти оформлювали звіт та складали залік. У 90-х роках замість першої та другої практик певна кількість студентів записувалися до будівельних загонів і виконували відповідні завдання на теренах держави за підвищену оплату.

Друга й третя практика мали різні напрями, наприклад технологічний і конструкторський на реальних діючих підприємствах (НВО імені Корольова, НВО «Буревісник», Електронмаш тощо). Найбільш цікаві практики відбувалися за межами Києва, на підприємствах, з якими мали договори про співпрацю відділ практики, керівники кафедри й викладачі.

Наприклад, у місті Санкт-Петербург (тоді Ленінград) практика впродовж трьох тижнів відбувалася на відомому Електроламповому заводі. Усі студенти й керівник практики мали відповідні відрядження з оплатою місця проживання та добових. Крім того, студенти мали змогу ознайомитися з історичними місцями й музеями міста.

Наприкінці 80-х років студенти третього курсу факультету інформатики та обчислювальної техніки (збірна група) проходили практику за програмою так званого «без валютного обміну» на підприємствах (в інститутах) Чехословаччини. Це були Пльзенська вища школа струйна (будівельна), Карлов університет у місті Прага, технологічний інститут у місті Жилина тощо.

Після завершення практики викладачі КПІ брали участь і відповідали за прийом зустрічної збірної групи студентів із Чехословаччини та Польщі з відвідуванням університетів у містах Ленінград, Москва, Київ.

Організаційно увесь обсяг підготовчої роботи, оформлення документів і переїзди з одного міста до іншого допомагав здійснити міжнародно-організаційний відділ КПІ. Упродовж весняного семестру студенти щотижня відвідували семінари за тематикою історії, культури й освіти в країні, готували відповідний звіт. І основне, що всі студенти мали одержати позитивну характеристику та бути успішними в навчанні. Дійсно, що й для викладачів, і для студентів то був значущий перший досвід перебування за кордоном та спілкування з ровесниками, студентами й викладачами чеських і словацьких університетів. Деякі з цих контактів залишилися надовго й підтвердили зацікавленість європейських країн у підготовці фахівців за такими ж спеціальностями, що в КПІ, а також засвідчили необхідність знання англійської мови для спілкування та розуміння спільних інтересів.

Окремо можна згадувати про важливість переддипломних практик, зокрема із виконанням реальних завдань і проєктів, котрі найбільшою мірою сприяли формуванню необхідних особистісних якостей і професійних умінь у майбутніх випускників. Проте не можна не згадати дивні слова одного з керівників інститутів АПН України «Добре, що ви зробили для нас цей проєкт, а тепер шукайте гроші на його втілення». Хоча, на нашу думку, цією роботою вже мав би займатися планово-фінансовий відділ інституту.

Отже, система щорічних практик у навчальних планах вищої школи має посідати чільне місце та виконувати важливе навантаження з професійної спеціалізації випускників.

### **3. Новітні професії як вимоги інформаційного суспільства.**

У роботі [6] відомий в Україні менеджер освіти Володимир Співаковський в інтерв'ю дає журналісту відповіді на декілька запитань, пов'язаних з оновленням ринку професій, та надає поради щодо підготовки до їх опанування.

Дозволимо представити коментарі основних думок цього інтерв'ю.

Автором [6] складено перелік зі 100 професій, які будуть актуальними в майбутньому. На його думку, до цих професій майбутнього, що вже наступає, треба готувати школярів і студентів уже зараз, інакше вони будуть готуватися до них самостійно, або в університетах інших держав, або через Інтернет. Наведемо характеристики деяких з цих професій:

- 1) мобільні платежі;
- 2) логістика-доставка товарів (послуг);
- 3) обробка великих обсягів інформації;
- 4) Інтернет товари і торгівля;
- 5) медичний працівник з наданням послуг через ІК-технології;
- 6) антикризовий менеджер та ще 94 професії згадуються на сайті [6].

Саме ці професії затребувані часом, оскільки вони стануть престижними й дадуть змогу заробляти гроші. Якою має бути освіта, щоб випускники стали професіоналами майбутнього? Більше того, якими особистими якостями вони (випускники) мають володіти?

У відповідь на ці запитання має бути модернізованою система освіти. Окрім класичних фундаментальних знань, необхідно буде опанувати сучасні знання, пов'язані з віртуальною реальністю, Інтернет-технологіями, зміною цінностей і комунікацій, викликами інформаційного суспільства. На думку автора [6], усе це може бути викладено в змісті понад 20-ть нових навчальних дисциплін, тобто викладачів чекатиме багато цікавої роботи.

Також школяру й студенту необхідно мати цілу низку сучасних особистісних якостей та рис характеру. Це такі компетентності (здатності, skills): уміння обирати пріоритети, устигати все вчасно, мати навички командної роботи, орієнтацію на результат, креативність, комунікабельність та ще майже 100 інших компетентностей у переліку.

Для реалізації цього необхідна інша модель освіти, що відповідає на **сім базових питань**:

- навіщо учитися,
- чому навчатися,
- яким чином навчатися,
- де навчатися,
- кому навчати,
- скільки це буде коштувати та
- який буде кінцевий результат?

Оскільки в такому вигляді освітній процес ніхто не структурував, тому багато знань у шкільних та університетських програмах виявилися розмиті, несучасні та застарілі. Саме на нову модель навчання мають бути налаштовані всі учасники освітнього процесу – школярі, батьки, студенти, працівники ректоратів і міністерств.

Яким має бути школяр і студент майбутнього? Відповідь містить декілька характеристик: цілеспрямований, веселий, здоровий, комунікабельний, сучасний, кмітливий тощо. Якщо навіть цей портрет виглядає ідеалізовано, до нього варто наблизитися, хоч би частково.

Тому що вже сьогодні працедавці шукають саме такий персонал, готові йому багато платити й забезпечувати кар'єрне зростання. Якщо хтось немає хоч би частини цих якостей, вартість його людського капіталу буде значно меншою. Наступає нова ера, коли випускникам із широким набором знань – компетентностей – умінь – спроможностей стане не лише приємно працювати, жити, покращувати світ навколо себе, але ще й багато заробляти.

Якщо, звичайно, це для них цікаво (як у віршах В. Маяковського).

#### **4. Професійно-орієнтована підготовка з іноземних мов.**

Дослідженню цієї проблеми як складової професійної підготовки випускника університету присвячено декілька робіт автора й представників нашої наукової школи [2–4]. У цих працях наголошується на різних підходах до організації вивчення професійно-орієнтованої англійської мови студентами непрофільних спеціальностей.

Основна гіпотеза досліджень полягає в тому, що процес професійно-орієнтованої іншомовної підготовки магістрантів усіх напрямів (економічного, педагогічного, технологічного тощо) буде ефективнішим, якщо розробити, обґрунтувати та реалізувати організаційно-методичні умови професійно-орієнтованої іншомовної підготовки магістрантів цього напрямку в педагогічному або технічному університеті.

Практична реалізація гіпотези полягає в розробленні й упровадженні в навчальний процес спецкурсу для магістрантів відповідного напрямку в університеті. Очікувані результати можна характеризувати як:

з'ясувати стан дослідження проблеми в психолого-педагогічній науці та сучасній освітній практиці й визначити напрями дослідження;

опрацювати методику організації професійно-орієнтованої іншомовної підготовки магістрантів;

запропонувати методичну модель організації професійно-орієнтованої іншомовної підготовки магістрантів;

розробити й експериментально перевірити спецкурс з фахової іноземної мови для магістрантів.

Автори статті [4] розглядають принципові можливості організації комп'ютерного навчання з іноземної мови майбутніх фахівців ІКТ у вищій технічній школі. Серед цих принципів: інтернаціоналізація наукового знання, інтенсифікація професійної взаємодії із закордонними фахівцями, обмін технологіями, збільшення обсягу ділового листування, «політехнізація» іноземної мови й потреба в обміні науковою інформацією між країнами, важливість удосконалення іншомовної професійної підготовки випускників.

Ефективне вирішення цих проблем, зокрема в процесі навчання майбутніх фахівців з ІКТ іноземної мови у вищій технічній школі, пов'язано з вибором його змісту, методів, форм і засобів та передбачає представлення освітнього процесу у вигляді комп'ютерного навчання.

Одним з дієвих комп'ютерних засобів для навчання іншомовної комунікації майбутніх фахівців ІКТ у вищій технічній школі є електронний навчальний курс (ЕНК) – цілісна методична система, яка базується на використанні комп'ютерних технологій та Internet-засобів. ЕНК ставить за мету забезпечення навчання студентів за індивідуальними й оптимальними навчальними програмами з можливістю керування процесом навчання.

У структурі ЕНК виділяють два рівні, а саме:

– на першому рівні підручник містить: основний теоретичний матеріал, що повністю відповідає вимогам державного освітнього стандарту; набір вправ і завдань, який дозволяє виробляти відповідні вміння й навички мислення; засоби управління процесом навчання; засоби підсумкового оцінювання рівня засвоєння базових знань.

– другий рівень електронного підручника складають: додатковий навчальний матеріал, до якого студент може звернутися для поглибленого проходження тем; додаткові розділи курсу, орієнтовані на розвиток професійного інтересу й творчого мислення; засоби керування навчальним процесом.

Перспективу подальшого вдосконалення системи іншомовної комп'ютерної освіти майбутніх фахівців ІКТ у вищій технічній школі можна розглядати в таких аспектах:

фундаменталізація освіти, що має суттєво вплинути на її якість;

випереджувальний характер усієї системи освіти, її спрямованість на проблеми майбутньої постіндустріальної цивілізації, розвиток творчих здібностей людини;

забезпечення доступності системи освіти за рахунок широкого використання методів Інтернет-навчання та самоосвіти на основі сучасних інформаційних і комунікаційних технологій.

У роботах інших представників нашої наукової школи (Пахотина П. К., Смирнова М. І., Самойленко Н. Б. та ін.) у різні роки розглядалися особливості створення й використання інших методів та Інтернет-ресурсів до вдосконалення професійно-орієнтованого навчання іноземних мов.

Отже, інтерес до цієї тематики залишається актуальним та сприяє поглибленню міжнародних інтелектуальних зв'язків представників освіти, науки, промисловості й бізнесових структур.

#### **Висновки та перспективи подальшого дослідження.**

1. Створення нових навчальних програм професійної підготовки випускників вищої школи та перенавчання персоналу з орієнтацією на нові професії має стати важливим стратегічним завданням для керівництва й професорського складу університетів.

2. У сучасному світі проблема першого працевлаштування випускників вищої школи набуває актуальності у зв'язку з докорінними змінами в умовах праці, суспільних відносинах і необхідності гарантування державою фінансових та побутових умов для існування молодих родин.

3. Поява новітніх професій вимагає додаткових тренінгів і програм перепідготовки вже працюючих випускників вищої школи попередніх років. Підприємства України та європейських держав мають різноманітні й привабливі пропозиції для працевлаштування кваліфікованої молоді.

4. Досвід старших поколінь дозволяє стверджувати, що запозичення попередніх форм контрактів та розподілу випускників з гарантією забезпечення житлом і фінансової підтримки переїзду до нового місця праці заслуговують на відтворення в нових умовах ринкової економіки.

5. Обов'язковою частиною навчальних програм професійної підготовки мають стати різноманітні види практик, зокрема від навчальних до переддипломних, оскільки вони забезпечують перші творчі контакти роботодавців і майбутніх випускників університетів.

6. Знання й здатності володіння на достатньому рівні однією з європейських мов та досвід роботи з професійними комп'ютерними програмами з обраної галузі праці стають гарантією успішного працевлаштування молоді на провідних українських та європейських підприємствах.

#### **СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ**

1. Класифікатор професій ДК 003.2010. Україна, 2020. URL: [buhoblik.org.ua/classifikator/rosd2.html](http://buhoblik.org.ua/classifikator/rosd2.html)
2. Козлакова Г. О. Професійна та науково-орієнтована підготовка випускників магістратури технічного університету. Післядипломна освіта в Україні. Київ : УМО НАПН України, 2015. Вип. 2. С. 44–47.
3. Козлакова Г. О., Фещук А. М. Особливості професійно-орієнтованої іншомовної підготовки магістрантів у технічних університетах. Проблеми освіти. Київ – Вінниця : Інститут інноваційних технологій МОН України, 2015. Вип. 82. С. 122–126.
4. Козлакова Г. О., Сура Н. А. Організація комп'ютерного діалогового навчання іноземної мови у технічному університеті. Вища освіта України. 2012. Вип. 3. С. 75–82.
5. Маяковский В. Что такое хорошо и что такое плохо? Харьков : Издат. дом «Пегас», 2016. 48 с.
6. Спиваковский В. На кого учиться: 10 профессий будущего. / Интервью від 03 июня 2018, 21:50. URL: <https://www.facenews.ua/columns/2018/321374/>

#### **REFERENCES**

1. Classificatory of professions DK 003.2010. Ukraine, 2020. URL: [buhoblik.org.ua/classifikator/rosd2.html](http://buhoblik.org.ua/classifikator/rosd2.html) [in Ukrainian].
2. Kozlakova G. O. Professional and science oriented training of master postgraduates at technical university. Postdiploma education in Ukraine. K.: UMD NAPS of Ukraine, 2015. Issue 2. P. 44–47. [in Ukrainian].
3. Kozlakova G. O. Organization of professional oriented foreign language training of masters at technical university. Problems of education. Kiev-Vinnitca: Institute of innovation technologies MOS of Ukraine, 2015. Issue 82. P. 122–126. [in Ukrainian].
4. Kozlakova G. O., Sura N. A. Organization of computer dialog training of foreign language at technical university. Higher education in Ukraine. 2012. Issue 3. P. 75–82. [in Ukrainian].
5. Mayakovskiy V. What is Good and what is Bad? Kharkiv: Publishing house «Pegas», 2016. 48 p. [in Russian].
6. Spivakovskiy V. For what profession to study? Ten professions of future. Interview on June, 03, 2018, 21.50. URL: <https://www.facenews.ua/columns/2018/321374/> [in Russian].